

SAKSBEHANDLER
Cathrine Skredderstuen Rolland

Yngvild Solberg Greiner

INNVALGSTELEFON

+47 98202809

DERES DATO

TELEFAKS

+47 22 94 04 04

postmottak@ra.no

www.riksantikvaren.no

VÅR DATO

29.06.2017

VÅR REF.
10/01132-15

DERES REF.
14/00448-21

ARK. B - Bygninger

170 (Hjartdal) Hjartdal - Te

Se mottakerliste

Sud Åbø gnr./bnr. 6/3 i Hjartdal kommune - Vedtak om fredning

Vi viser til tidligere utsendt fredningsforslag for Sud Åbø datert 19.09.2016 som har vært på høring hos berørte parter og instanser. På grunnlag av dette fattet Riksantikvaren følgende vedtak:

VEDTAK:

Med hjemmel i lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven) § 15 og § 19 jf. § 22, freder Riksantikvaren Sud Åbø, gnr./bnr. 6/3, i Hjartdal kommune.

Omfanget av fredningen

Fredningen etter § 15 omfatter følgende bygninger:

- Loft (bygningsnr. 166000777)
- Sommerfjøs/sel (bygningsnr. 166000831)
- Stue, bygningsnr (166000815)
- Badstu med utedo (bygningsnr. 166000807)
- Eldhus (bygningsnr, 166000823)
- Låve (bygningsnr. 166000769)
- Fjøs (bygningsnr. 166000785)
- Sag (bygningsnr. 166000793)

Fredningen omfatter bygningenes eksteriør og interiør i loft, sag og stuebygning med unntak av bad og kjøkken. For de andre bygningene - sommerfjøs, badstu, eldhus, låve og fjøs, er det kun eksteriøret som er fredet.

Fredningen av interiøret inkluderer hovedelementer som planløsning, materialbruk og overflatebehandling og detaljer som vinduer, dører, gerikter, listverk, ildsteder og fast inventar.

Av fast inventar omfatter fredningen følgende inventarstykker:

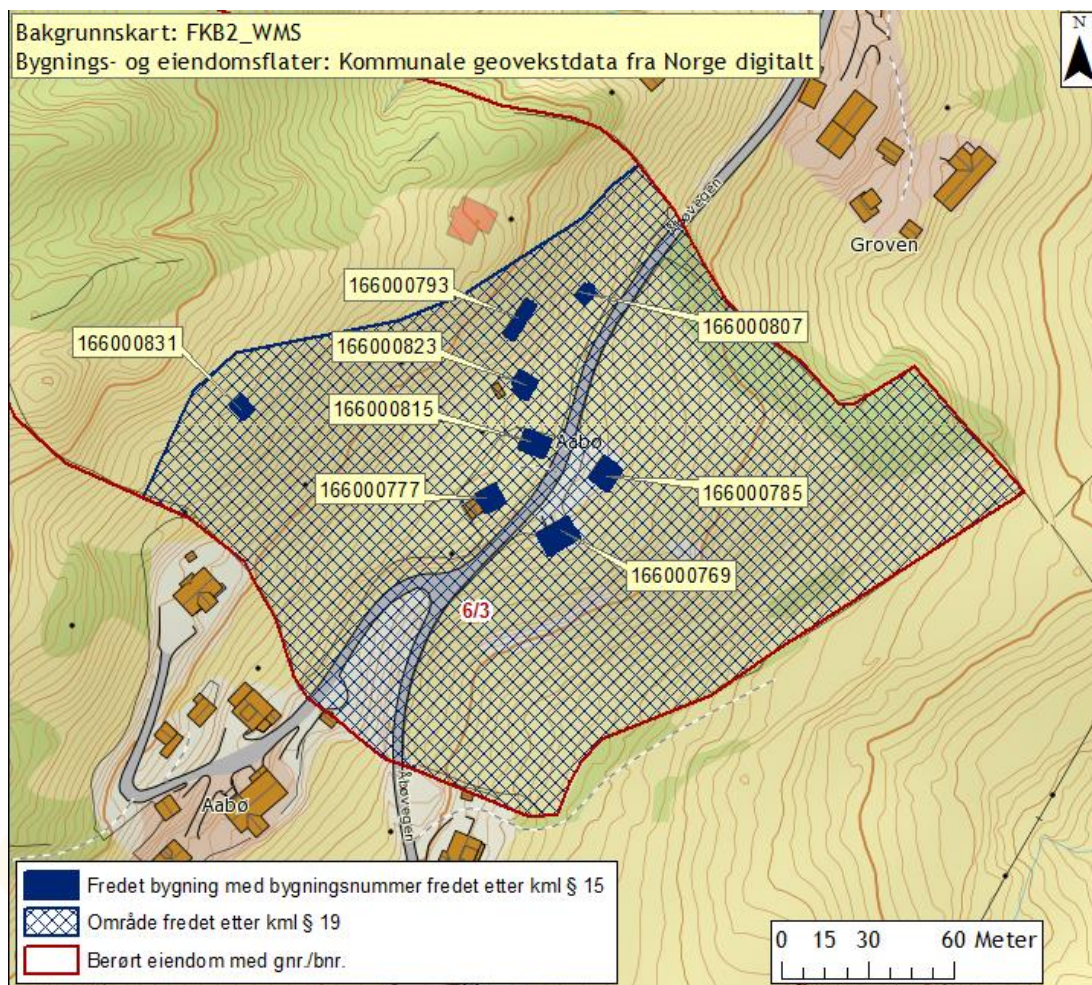
- Loft, andre etasje: en kroneseng
- Stuebygning: Nedslagbart klaffebord (fjøl), hjørneskap (kroskap), framskap og kroneseng

Fredningen omfatter følgende løst inventar:

- Stuebord i stuebygningen
- En demontert kroneseng som oppbevares i første etasje i loftet
- Sagblader, ruller, reimer og drivhjul som tilhører saken og som oppbevares i sagbygningen

Fredningen etter § 19 omfatter området avmerket på kartet nedenfor med innmark rundt bygningene som er avmerket på kartet og utmarka på resten av eiendommen.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen etter § 15 er å bevare Sud Åbø, som et arkitektonisk og kulturhistorisk viktig eksempel på et helhetlig gårdsanlegg med bygninger med stor grad av autentisitet fra middelalder, 1700-, 1800- og 1900-tallet, i et betydningsfullt kulturlandskap med bevarte spor etter gårdsdriften.

Fredningen skal sikre enkeltbygningene, bygningenes innbyrdes sammenheng samt kulturhistoriske verdier knyttet til anlegget som helhet. Det er videre vesentlig å ta vare på kulturhistorisk verdifulle uttrykk for bygningenes historiske utvikling.

Fredningen av bygningenes eksteriør skal sikre bygningenes byggeskikk. Både hovedstrukturen i det bygningsmessige uttrykket og detaljeringen, så som fasadeløsning, opprinnelige/eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater, skal opprettholdes.

Formålet er videre å bevare rominndeling, bygningsdeler og overflater i de deler av interiørene som er kulturhistorisk interessante. For stuebygningen gjelder dette stuerommet med eldre innredningsdetaljer og inventar. For loftet gjelder det både bur i første etasje og loft i andre etasje med fast

kronseng. For sagbygget er formålet å bevare saken med alle deler. Fast og spesifisert løst inventar skal bevares som en integrert del av interiøret.

Formålet med fredningen etter §19 av området rundt bygningene, er å sikre virkningen av anlegget i miljøet gjennom å opprettholde stedets karakter av et helhetlig gårdsanlegg, slik bygningene er plassert i forhold til hverandre og i landskapet

For å bevare autentisiteten ved anlegget er det vesentlig at kulturlandskapet som bygningene står i blir opprettholdt. Området rundt bygningene er med på å gi en opplevelsesverdi av gårdsbebyggelsen som enkeltminner og som samlet helhet. Kunnskapen og opplevelsen av kulturlandskapet som tunet ligger i er avhengig av bevaringen av de gamle strukturer slik som veifar, rydningsrøyser, steinmurer, og steingjerder. Disse sporene er viktige å ta vare på for den helhetlige forståelsen av anlegget og dets historiefortellende verdi.

Gårdsanlegget på Sud Åbø med kulturlandskapet rundt danner et helhetlig miljø med stor tidsbredde. Tunets kunnskapsverdi, opplevelsesverdi, aldersverdi, historisk kildeverdi, miljøverdi og estetiske verdi, blir som helhet vurdert til å være av nasjonal interesse. Anlegget gir grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse og identitet i et lokalt, regionalt og nasjonalt perspektiv.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid.

Fredningsbestemmelser etter §15:

1. Det er ikke tillatt å rive, skade eller flytte bygningene eller deler av disse.
2. Det er ikke tillatt å bygge om bygningenes eksteriør.
3. Det er ikke tillatt å bygge om stuebygningens, loftets eller sagens interiør. Unntatt fra dette er kjøkken og bad og eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 5.
4. Det er ikke tillatt å skifte ut bygningselementer eller materialer, forandre overflater eller utføre annet arbeid ut over vanlig vedlikehold på bygningenes eksteriør, interiør eller konstruksjon. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 5.
5. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med materialer og metoder som er i tråd med bygningens egenart og på en måte som ikke reduserer de arkitektoniske og kulturhistoriske verdiene.

6. Tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende og/eller konstruksjoner kan tillates under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra forvaltningsmyndigheten.
7. Løst inventar som inngår i fredningen, må ikke skades eller fjernes fra bygningene.

Fredningsbestemmelser etter §19:

8. Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendringer som kan forandre området karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder alle former for bebyggelse, anlegg og utvidelse av vei eller parkeringsplass, oppsetting av gjerder, skilt, endring av beplantning eller belegg, planering, utfylling og andre landskapsinngrep.
9. Fredningen av området skal ikke være til hinder for en videreføring av nåværende drift. Dette innebærer at eksisterende husdyrhold og jordbruksaktivitet med dertil nødvendige driftstiltak, som gjerder, drift av jorden mm. slik den drives i dag, ikke medfører plikt til å søke om dispensasjon så lenge det ikke er i strid med formålet med fredningen.

Følger av fredningen

Lovhenvising

Når det gjelder behandlingen av fredete hus, anlegg og områder, vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17 18, 19 og 21, samt ovennevnte fredningsbestemmelser.

Arbeider som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan- og bygningsloven kan settes i verk.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete bygninger og anlegg. Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre bygningselementene og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

For mer informasjon om vedlikehold og forvaltning av fredete bygninger og anlegg, vises det til Riksantikvarens vedlagte informasjonsblader.

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven § 15a og § 19 tredje ledd. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes, evt. på visse vilkår. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen likeledes kontaktes.

Økonomisk tilskudd

Det er anledning til å søke fylkeskommunen om tilskudd til vedlikehold og istandsettingsarbeider.

Dersom det etter § 15a blir gitt dispensasjon med vilkår som virker fordyrende på arbeidet, skal det gis helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen, jf § 15a annet ledd.

Fylkeskommunen kan gi opplysninger om frist for innsendelse av og krav til søknad.

Kort karakteristikk av kulturminnet

Gården Sud Åbø ligger i den øvre delen av Åbø grenda i Hjartdal. Gårdene omkring er utskilt fra Sud Åbø. Gården er omkranset av kulturlandskap med spor etter gamle veifar, steinrøyser og steingjerder. Disse vitner om gamle driftsmåter, inndeling gårdene imellom og grenser mellom de ulike markstykkene. Tunet skal ha fått sin nåværende plassering i perioden mellom 1767-1830. Tidligere lå bygningene lengre ned på eiendommen, på nedsiden av det nåværende tunet.

På Sud Åbø er det et middelalderloft som er automatisk fredet. De øvrige bygningene er fra periodene 1700-, 1800- og 1900- tallet. Gården har hatt fedrift og jordbruk som hovednæring samt noe skogbruk. Bebyggelsen gjenspeiler de ulike næringene. Bygningene og gårdsdriften er representativ for tradisjonen i bygda og representerer en type gårdsdrift som har vært i kontinuerlig bruk og drift siden middelalderen. Sud Åbø er svært autentisk både i byggeskikk og ved at store deler av den opprinnelige bebyggelsen er bevart. Stuebygningen skal etter tradisjonen ha blitt tømret av Neri Olson Fjeldstul i 1790 og innredet året etter. Dette kommer frem på innskjæringen i framskapet. Videre skal stua ha blitt rose malt og dekorert av Thomas Luraas i 1863 slik påskrift på framskapet viser.

Gårdsbebyggelsen ligger på en voll i terrenget i rekketun, med løe og fjøs i front og med stue, eldhus, veslebur fra middelder og loft og stall bak disse. Utenfor tunet ligger sag, badstu og sommerfjøs/sel. I tillegg har det vært blant annet smie og kjone tilhørende gården. Til gården hører også plasser/stølsbygg som ikke er omfattet av fredningen.

For nærmere beskrivelse av kulturminnet vises det til vedlagte dokumentasjon.

Vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket.

Sud Åbø representerer det førindustrielle gårdsanlegget i et betydningsfullt kulturlandskap i fjell- og dalbygdene i Telemark. Anlegget dokumenterer endringer i byggeteknikk over et langt tidsrom samtidig som den tradisjonelle strukturen er bevart. Videre fremstår anlegget med høy grad av autenticitet med bygninger fra middelalderen, 1700-, 1800-, og 1900-tallet, som ligger i et viktig kulturlandskap.

Sud Åbø gir et bilde av et typisk førindustrielt gårdsbruk i dal og fjellbygdene i Telemark. Den mangfoldige produksjonen og aktiviteten på gården har gitt den karakteristiske tunntypen i form av rekketun, med mange funksjonsspesifikke bygninger.

Tunet består av lave laft- og reisverksbygg preget av godt håndverk og fine detaljer i både eksteriør og interiør, og anlegget som helhet har betydelige kunnskapsverdier knyttet til byggeteknikk og tradisjonshåndverk. Anlegget er i form og materialbruk typisk for gårdsanlegg i denne typen kulturlandskap. Det utgjør en vesentlig kulturhistorisk kildeverdi for kunnskap om byggeskikk og materialbruk og det er avgjørende at dette blir videreført for å beholde anleggets verdi som nasjonalt kulturminne.

Riksantikvarens vurdering

Riksantikvaren stiller seg bak Telemark fylkeskommunes begrunnelse for fredning av Sud Åbø. Riksantikvaren vil særlig trekke frem at Sud Åbø er et komplett tun og at det er viktig at både bygningene og kulturlandskapet blir bevart som en helhet som er lesbar også i fremtiden.

Riksantikvarens myndighet

Det følger av kulturminneloven § 15 jf. § 22 at departementet kan frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Det følger videre av § 19 at departementet kan frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren jf. forskrift om faglig ansvarsfordeling mv etter kulturminneloven av 9. februar 1979 § 12 nr.1.

Eiendomsforhold. Reguleringsmessig status

Gnr/bnr 6/3 eies av Runar Wårstulen og Aina Håseth. Fredningsområdet er i kommuneplanens arealdel for Hjartdal kommune vedtatt 27.11.2013 regulert som LNF-område, med hensynssone c hensyn til viktig kulturlandskap.

Forholdet til naturmangfoldloven (lov av 19.6.2009 nr. 100)

Naturmangfoldloven trådte i kraft 1.7.2009. Med denne loven har alle samfunnsområder ansvar for å ta naturmangfoldloven i betraktning i saksbehandling som berører natur.

Fredningen av Sud Åbø i Hjartdal innebærer ingen endring av dagens situasjon. Fredningen omfatter ikke områder som sammenfaller med områder for prioriterte arter, verneområder eller verneplan for vassdrag. Fredningen har følgelig etter vår vurdering ingen eller svært begrensede konsekvenser for natur og mangfoldet, jf. Naturmangfoldloven § 8. Fredningsområdene er kontrollert i Direktoratet for Naturforvaltnings naturbase, samt i Artskart. 8.

Bakgrunn for fredningen

Det er i henhold til Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner* og Stortingsmelding nr. 34 (2012-2013) *Framtid med fotfeste*, et nasjonalt mål at et representativt utvalg kulturminner og kulturmiljø skal være vedtaksfredet innen

2020. Det er et overordnet mål at den geografiske, sosiale, etniske, næringsmessige og tidsmessige bredden i de varig vernede kulturminnene og kulturmiljøene skal bli bedre, og et representativt utvalg skal være fredet innen 2020. Telemark fylkeskommune har som mål å utfylle dagens fredningsliste for Telemark med kulturminner som gjør listen mer representativ.

Det middelalderiske loftet på Sud Åbø er automatisk fredet etter lov om kulturminner. Hele gårdsanlegget på Sud Åbø ble midlertidig fredet i 06.12.1993 da det skulle holdes en auksjon i forbindelse med dødsbo på gården.

Redegjørelse for saksgang og innkomne bemerkninger

Sud Åbø ble varslet fredet etter kulturminneloven § 15, 11.10.1996, med bakgrunn i fredningsplanen for Telemark fra 1995. Den midlertidige fredningen ble dessverre liggende i bero i en lengre periode. I forbindelse med Riksantikvarens fredningsstrategi ble det vedtatt at alle midlertidige fredninger enten skulle oppheves eller vedtaksfredes. Telemark fylkeskommune fulgte opp dette og anbefalte at Sud Åbø skulle vedtaksfredes.

Melding om oppstart av fredning ble, i samsvar med kulturminneloven § 22 nr.1, meddelt eieren og kommunen i brev av 10.11.2014. Samtidig ble dette kunngjort i avisene Varden, TA og Telen.

Det kom ingen merknader til varsel om oppstart.

Telemark fylkeskommune har foretatt befaringer og møter med eier i 2014. I tillegg har fylkeskommunen vært i dialog med eier pr. tlf. og e-post om detaljer i fredningsomfanget hvor man kom frem til at interiørene i kjøkken og i toalettrommet skulle unntas fredningen.

Telemark fylkeskommune utformet deretter fredningsforslag, og dette ble i samsvar med kulturminneloven § 22 nr.2 sendt på høring til berørte parter 16.2.2015-10.4.2015. Samtidig ble det kunngjort i Varden, TA, Telen og Norsk lysingsblad at fredningsforslaget var lagt ut til offentlig ettersyn i Hjartdal kommune.

Det ble gitt en frist på 6 uker fra kunngjøringsdagen til å komme med uttalelser.

Det kom følgende merknader til høringsforslaget:

Innspill fra Statens vegvesen:

Vegvesenet har ingen merknader.

I samarbeid mellom eier og fylkeskommunen ble det foreslått en mindre endring og presisering av omfanget av fredningen, hvor det i bestemmelsene er lagt til at interiør i kjøkken og på badet ikke skal være omfattet av fredningen. Endringen ble oversendt grunneier. Grunneier hadde ingen merknader til endringen jf. e-post 7.09.2015.

I henhold til kulturminneloven § 22 nr. 3 skal forslag om fredning legges frem for kommunestyret før vedtak om fredning fattes. Fredningsforslaget og innkomne uttalelser ble oversendt kommunen i brev av 08.09.2015. Kommunestyret behandlet

saken i møte 19.10.2015. Saken var oppe i Hovedutvalget for kultur 05.11.2015. Rådmannen uttalte: *Hjartdal kommune har ingen merknader til det framlegget som ligg fore når det gjeld fredning av bygningsmasse og eit avgrensa område av Sud Åbo. gnr. 6. bnr. 3.*

Det endelige fredningsforslaget ble oversendt Riksantikvaren 19.9.2016. Riksantikvaren har gjennomgått fredningsforslaget og vært på befarung med Telemark fylkeskommune sammen med eier 9.6.2017.

Riksantikvaren stiller seg bak Telemark fylkeskommunes fredningsforslag. Sud Åbø er et viktig nasjonalt kulturminne i Telemark som viser et helhetlig og representativt tun i et godt bevart kulturlandskap.

Riksantikvarens bemerkninger til høringsuttalelsene

Riksantikvaren har ingen bemerkninger til høringsuttalelsene.

Opplysning om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens vedtak om fredning kan påklages til Klima- og miljødepartementet, jf. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage stiles til Klima- og miljødepartementet, men sendes Riksantikvaren innen tre uker fra fredningsvedtaket er mottatt, jf. forvaltningsloven § 29.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 5

Vennlig hilsen

Jørn Holme
riksantikvar

Hanna Kosonen Geiran
avdelingsdirektør

Brevet er elektronisk godkjent

Vedlegg:

Kopi til: Telemark fylkeskommune, Postboks 2844, 3702 SKIEN/ Hjartdal kommune, Saulandsvegen 414, 3692 SAULAND/ Klima- og miljødepartementet - Kulturminneavdelingen, Postboks 8013 Dep., 0030 OSLO

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Aina Håseth		Sandgata 10	7012 TRONDHEIM
Runar Wårstulen		Åbøvegen 53	3690 HJARTDAL